

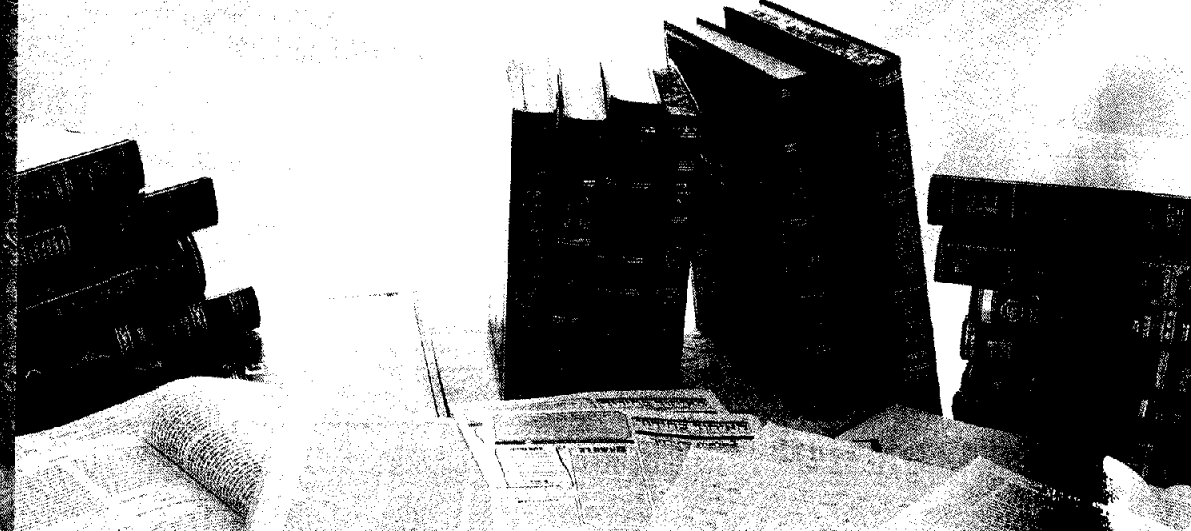
ספר קורא עונג דברי חכמים וחידותם

שאלות וחידות תשובות ופתרונות

במקרא ובמדרש, משנה וגמרא, הלכה ואגדה.
פנינים יקרים, משובצים באבנים טובות ומרגליות
לעורר לב המעיינים בתורה הקדושה ועמלה.

מתוך גליונות 'האיחוד בחידוד' שיצאו לאור בשנת תשע"ב

- **מעשה רב** - מעשה שהוליד ספק הלכתי, שקלא וטריא בצדדי הספק, והבאת עיקרי הסוגיות, דברי הראשונים ואף גדולי האחרונים, ראיות הפוסקים בבירור ההלכה ומסקנותיהם.
- **חילוקא דרבנן** - שאלות וחידות בענינים שנראה לכאורה סתירה בין שתי סוגיות, או בדברי הראשונים וגדולי האחרונים, ומה שכתבו ליישב דבריהם, בשמעתתא, הלכה ואגדה.
- **מבין חידות** - שאלות של היכי תימצי, איך יתכן מציאות תמוהה כזו וכזו, או דין מחודש בלתי ידוע, לפי שיטות מגדולי הראשונים או האחרונים.
- **מענינא דסדרא** - שאלות על דין או נושא מהפרשה, כגון מהו הרמז להלכה או מנהג פלוני ע"פ הפרשה (וכן על דרך זה 'מענינא דירחא' ו'מענינא דמועדא', בעניני החודש או המועד וכיוצ"ב).
- **כתב חידה** - שש הגדרות על אישיות מסוימת, המוזכרת בפרשה או בפרש"י, המבוססות על כל חלקי התורה הקדושה, החל מפסוקי התורה נביאים וכתובים, משנה, תוספתא, מסכתות קטנות, ש"ס בבלי וירושלמי, על פי פירושי וביאורי רבותינו הראשונים וגם האחרונים, ועד מדרשי חז"ל, מכילתא ספרא וספרי, מדרש רבה, מדרש תנחומא, ועוד מדרשים אחרים ומפרשיהם.

ואמנם עי' בפמ"ג שם בא"א סק"ב, מה שהשיג בזה, ובביאור דבריו יעוין בספר בירור הלכה להגרי"א זילבר זצ"ל, ח"ד אור"ח תכ"ו¹².

ועיי"ש בבירור הלכה שכתב עוד, דאפשר דכל ענין זה דבנראה הליקוי לא אזלינן בתר החשבון הרגיל מעת המולד, היינו רק לשיטת הרמ"א (שם), דס"ל דאזלינן בתר חצי כ"ט י"ב תשצ"ג, אבל לשיטת הב"י דלעולם אזלינן בתר ט"ו מהמולד, י"ל דאף אם היה ליקוי, מ"מ נמשך זמן הברכה עד ט"ו מהמולד, דיסוד שיטת הב"י, דחז"ל קבעו זמן קבוע לברך עד ט"ו מהמולד, ואע"פ שהב"י העתיק דברי מהרי"ל דמתחשבים עם הליקוי, י"ל דכוונת הב"י בזה רק להשיטות דאזלינן בתר כ"ט י"ב תשצ"ג (היינו מהרי"ל והרמ"א וסיעתם), שלדעתם בלא"ה לא קבעו חז"ל זמן קבוע של ט"ו מהמולד, אלא אזלינן בתר שיעור קבוע של חצי החודש ממש, דהיינו מזמן שמתחיל בפועל מיעוט הלבנה, א"כ להכי יש לילך גם בתר הליקוי, שכן הליקוי מורה על תחילת מיעוט בפועל¹³.

ועי' שם עוד שהאריך טובא בעניינים אלו, הן לענין ליקוי לבנה והן לענין ליקוי חמה, ובשיטות הפוסקים, וכן בהרבה פרטים בכ"ז¹⁴.

ב. והנה מצינו עוד היכי תמצי נוסף מענינא דיומא, שאין לקדש הלבנה אף קודם שנגמר זמנה, וכפי המבואר בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אור"ח סי' מ"א, והובא בשע"ת תכ"ו אות ט'), ועי' גם בדבריו בשערי אפרים שער ו' סקנ"ג. ותשו"ח להר"י גלים שליט"א שהעירנו לזה. דיעוין שם שנשאל, "אם המולד של ר"ח אדר היה בער"ח, ואז כלה זמן קידוש לבנה בפורים, באופן שליל י"ד שהיא ליל קריאת המגילה היא לילה אחרון שיכולים לקדש הלבנה¹⁵, ואם לא קדשוהו בו בלילה עבר הזמן, ולא נראית הלבנה כל אותן הימים, ובליל י"ד באמצע קריאת המגילה נתפזרו העבים וזרחה הלבנה, אם יש להפסיק באמצע קריאת המגילה לקדש הלבנה, כי אולי אם ימתינו עד סוף הקריאה תתכסה בעבים".

ואחר אריכות דבריו שם כתב, "ובקריאת המגילה אם אירע כזה, שיכלה זמן קידוש הלבנה לגמרי קודם שסיים המגילה, נלע"ד לחלק, שאם כל הציבור לא קידשו, יפסיקו כולם ויקדשו

12. ונדפסו דבריו גם בקובץ אוצרות ירושלים חלק ע"ט סי' תתי"ד.

13. ולפי"ז נוחא מה שלא הביא הב"י בשו"ע ענין הליקוי, דבאמת זהו נפק"מ רק לשיטת מהרי"ל והרמ"א. ומה שלא הביא זה הרמ"א ג"כ, י"ל משום שהוא ג"כ לשיטתו, דכיון דכבר מפרש דאזלינן לפי פלגא דכ"ט י"ב תשצ"ג, ודלא כהמחבר, א"כ ממילא משמע דאם היה ליקוי אין לברך אח"כ (ואולי מ"מ השמיט כן הרמ"א כיון דאינו נפק"מ אלא אם היה נראה הליקוי, דבסתמא בלא שיש ידיעה בבירור שהיה הליקוי, מברכין עד שיעור הזמן הרגיל וכנ"ל).

14. וכן עיי"ש שהאריך לדון, אם גם לקולא אזלינן בתר זמן הליקוי, היינו היכא דלחשובונינו כלה חצי

החודש קודם הליקוי, אם נמשך זמן הברכה לפי זמן הליקוי.

ולמשנ"ת לעיל, דבסתמא אזלינן לפי חשבונינו, א"כ לכאורה לא משכחת לה, דהלא כיון שהגיע זמן הרגיל מעת המולד (כל מר כדאית ליה), תו אין לברך. ואלא מאי י"ל, שנשמך על הידיעה שעתיד להיות הליקוי לבנה, זה אינו, דמהיכי תיתי שיש לסמוך על זה לענין הברכה, הא שמא לא יראו הליקוי במקומו ויפסיד הברכה, וצ"ע.

15. וכן הוא בשנה זו, דהמולד ביום ד' ער"ח אדר, וסיום הזמן לכל הדעות בליל פורים. אלא דאינו נפק"מ לענין דברי הגו"ב, כיון דסיום הזמן בליל פורים הוא לכרע בשעה מאוחרת בלילה, זמן רב אחר שגומרים הציבור לקרות, וכ"ש להמחבר

הלבנה ואח"כ יגמרו קריאת המגילה, ולא הפסידו פרסומי ניסא, שהרי יגמרו כולם יחד קריאת המגילה כבראשונה. אמנם אם יחיד לא קידש הלבנה והוא קורא המגילה עם הציבור, אם יפסיק לקדש הלבנה שומנה בהול ואח"כ יגמור המגילה ביחיד, הא ודאי דלא שבקינן פרסומי ניסא **שום מצוה** דרבנן. וכבר כתבתי דאפילו עדיין לא התחיל לקרות, ויש לפניו ציבור שיתחיל **עמם**, ויש לפניו קידוש לבנה, יודחה קידוש לבנה לגמרי כדי לקרות בציבור".

נמצא, דמשכח"ל יחיד שנזכר שלא קידש הלבנה, ואם יקדש הלבנה עכשיו, יפסיד קריאת המגילה בציבור, או אע"פ שאחר המגילה יעבור זמן קידוש הלבנה, מ"מ לא יפסיד המגילה בציבור בשביל ברכת הלבנה¹⁶.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "יפנה [אבי כלב]".

דמות הקשורה: רש"י כ"ד י"ד, "חור. בנה של מרים היה, ואביו כלב בן יפנה, שנאמר (דהי"א ב' י"ט) וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרַת וּתְלָד לוֹ אֶת חוּר, אפרת זו מרים, כדאיתא בסוטה (י"א ב')."

אבי נקרא כן החמישי - שקנו אבי יפונה נקרא כבנו החמישי של עשו הרשע.

שקנו היה אבי יפונה, ועל כן במקומות רבים נקרא יפונה 'הקניזי' על שם אביו, כגון (במדבר ל"ב י"ב), "בַּלְתִּי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הַקִּנְזִי...", וכהנה רבות, וכן כתב האב"ע (שמות כ"ד י"ד, בפירוש הקצר¹⁷), רד"ק יהושע ט"ו י"ז ד"ה והנכון אצלי, וביתר ביאור באברכנאל שם.

אכן בספר דה"י (א' ד' י"ג), כשנמנים בני קנז, מוזכרים רק עתניאל ושריה, ואילו יפונה לא מוזכר, דכתיב, "בְּנֵי קִנְז עֲתַנְיָאֵל וְשָׂרְיָה וְבְנֵי עֲתַנְיָאֵל חֲתַת". ועיין להלן שהבאנו את ביאורו של המלבי"ם בפסוק.

חדשי השנה, כל היכא דנזכר בשעה דחוקה שאין לו פנאי אלא לקיים או ברכת הלבנה שהיא עוברת, או מצוה אחרת שהיא ג"כ עוברת, דאם המצוה האחרת חשובה טפי לדחות ברכת הלבנה, יקיים אותה המצוה ולא יקדש הלבנה.

17. כידוע שהאב"ע כתב שני פירושים על חומש שמות, האחד, הפירוש הקצר, והשני, הפירוש הארוך. ופירוש האב"ע המודפס בחומש שמות במקראות גדולות המצויות בידונו, הוא הפירוש הארוך, והפירוש הקצר מודפס בחומש תורת חיים ועוד.

סיום זמן ברכת הלבנה הוא עד בוקר י"ד, כיון דלדעתו בעי' ט"ו מעל"ע מהמולד.

16. ולכאורה זהו דוקא בענין שיצטרך להשלים כולה ביחידות אח"כ, אבל אם יקדש הלבנה קודם (ולענין זה סגי רק בברכתה לחוד וא"צ כל הפסוקים שאח"כ), ואח"כ יצטרף להציבור ע"י שיקרא בלחש במגילה כשרה, מתחילתה עד היכן שהציבור עומדים, שפיר דמי, דלא משמע דלענין פרסומי ניסא צריך 'כל' קריאת המגילה בציבור. וצ"ע הגדר בזה.

ואכן כענין שכתב הנו"ב, כמו"כ יתכן גם בשאר

ובנו החמישי של אליפו נקרא קנו, כדמפורש בקרא (בראשית ל"ו י"א), "ויהיו בְּנֵי אֱלִיפֶז" תימן אומֵר צֶפֶו וְנִצְתָם וְקִנֹּז, וקנו זה היה מאלופי עשו, כמפורש ג"ו (שם ט"ו).

ובדומה אליו בן נכדי – שבדומה לשמו של קנו אבי יפונה, נקרא 'וקנז' שהיה בן נכדו אלה, ובן כלב בנו.

שכן נכדו של קנו אבי יפונה נקרא 'וקנז', כמפורש בפסוק (דהי"א ד' ט"ו), "וּבְנֵי כָלֵב בֶּן יִפְנֶה עִירוֹ אֵלֶּה וְנָעַם וּבְנֵי אֵלֶּה וְקִנֹּז, והיינו, ש'וקנז' היה בנו של 'אלה', נכדו של 'כלב' ובן נכדו של 'יפונה'.

ועיין בפרש"י שם שכתב, שבנו זה של אלה שמו היה 'וקנז', ואין וא"ו זה חיבור של תיבה זו עם לפנייה, אלא כאות ראשונה של התיבה, "כך היה שמו - וקנז", וכן כתב הרד"ק, "כך היה שמו, וקנז בוי"ר".

אחי השופט זכה בכיבושו – שעתניאל אחיו של יפונה, שהיה שופט ישראל, בכיבושו שכבש את 'קרית ספר', זכה כדלהלן.

שעתניאל¹⁸ היה אחיו של יפונה, ששניהם היו בני קנו, יפונה כדלעיל, ועתניאל, כמפורש בפסוק במקומות רבים, וכגון (יהושע ט"ו י"ז), "וַיִּלְכְּדָה עֵתְנִיָּאל בֶּן קִנֹּז..."

18. ומלבד חמשת בנים אלו, היו לו לאליו עוד ב' ילדים, בן ובת, תמנע ועמלק, כפי שנמנו בדהי"א א' ל"ו. וכתבו המפרשים, שהיות וילדים אלו היו בזנות, לכך לא נמנו במנין הראשון בתורה.

19. ועיין בתמורה ט"ז א', שדרשו חז"ל ששמו של עתניאל היה 'יהודה אחי שמעון', המוזכר בתחילת ספר שפטים (א' ג'), דכתיב, "וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה לְשִׁמְעוֹן אֲחִיו אֵלֶּה אֲנִי בְּגֹרְלִי וְנִלְחַמָּה בְּבָנָיִי וְהִלַּכְתִּי גַם אֲנִי אִתָּךְ בְּגֹרְלֶךָ וַיִּלָּךְ אֹתוֹ שִׁמְעוֹן, וכן נקרא גם 'יעבץ', שעליו כתוב (דהי"א ד' ט' - י), "וַיְהִי יַעֲבֹץ נִכְבֵּד מֵאֲחָיו וְאָמַר קָרָא שְׁמוֹ יַעֲבֹץ לֵאמֹר כִּי יִלְחָדִי בְעַבְבִּי. וַיִּקְרָא יַעֲבֹץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם בְּרַח תִּבְרַכְנִי וְהִרְבִּית אֶת גְּבוּלִי וְהִיתָה יָדְךָ עִמִּי וְעֲשִׂית מְרֻעָה לְבִלְתִּי עֲצָבִי וַיְבֹא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאֵל, וַעֲ"ע רש"י שופטים א' ג'.

דאיתא שם, "תנא, הוא עתניאל הוא יעבץ, ומה שמו, יהודה אחי שמעון שמו. עתניאל, שענאו אל. יעבץ, שיעץ וריבץ תורה בישראל. ומגלן שענאו אל, דכתיב, וַיִּקְרָא יַעֲבֹץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם בְּרַח תִּבְרַכְנִי וְהִרְבִּית אֶת גְּבוּלִי וְהִיתָה יָדְךָ עִמִּי וְעֲשִׂית מְרֻעָה לְבִלְתִּי עֲצָבִי וְעֲשִׂית מְרֻעָה לְבִלְתִּי עֲצָבִי

וַיְבֹא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאֵל. אם ברוך תברכני בתורה. והרבית את גבולי, בתלמידים. והיתה ידך עמדי, שלא ישתכח תלמודי מלבי. ועשה מרעתי, שיזדמנו לי ריעים כמותי. לבלתי עצבני, שלא ישגבני יצה"ר מלשונות (שלא ישגבני יצר הרע לבטל מתלמוד תורה - רש"י). אם אתה עושה כן, מוטב, ואם לאו, הריני הולך לנסימי לשאול (הריני מת בעצבוני - רש"י). מיד, ויבא אלהים את אשר שאל".

ובנותן טעם להביא בזאת את דברי התנא דבי אליהו רבה (פ"ו ד"ה ומפני מה זכה יעבץ), שאיתא שם, "ומפני מה זכה יעבץ לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה, ממה שעתיד הקב"ה ליתן לצדיקים לעתיד לבא, מפני שהיה מחזר בכל מקומות ישראל, ולימד תורה ברבים לשם שמים, וכל המלמד את חבירו פסוק אחד או הלכה אחת או דבור אחד, כאילו הוא נותן לפניו חיים, שנאמר (דברים ל' כ'), כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאַרְךָ יָמֶיךָ, ואומר (משלי ג' ט"ז), אֲרֹךְ יָמִים בְּיָמֶיךָ וְגו', ואומר (שם י"ח), עֵץ חַיִּים הוּא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְגו'. מכאן אמרו, יעשה אדם מעשים טובים ואחר כך ישאל תורה מהקב"ה. יעשה אדם מעשה כשרים וצדיקים,

ועתניאל היה שופט ישראל, והראשון שבהם²⁰, שלאחר פטירת יהושע וכל הזקנים שראו את מעשה ה' הגדול שעשה לישראל, קם דור חדש אשר לא ידעו את ה' ואת מעשיו לישראל, ואותו הדור החדש, עשה את הרע בעיני ה', ועבדו את הבעל ואת שאר האלהים מאלוהי שכיניהם, וחרה אף ה' בהם, ומכרם ביד כושן רשעים מלך אֲרָם נַחֲרִים, ועבדוהו שמונה שנים, וכאשר זעקו אל ה', העמיד להם את עתניאל השופט, שיצא למלחמה על כושן והצליח עליו בכל מלחמותיו, עד שהארץ שקטה ארבעים שנה²¹. כמפורש בפסוקים בשפטים ב' ז' - ט"ו, ג' ז' - י"א.

ועתניאל היה זה שכבש את קרית ספר, כדכתיב (יהושע ט"ו ט"ז - י"ז ושפטים א' ח' - י"ב), "וַיִּצַּל מִשָּׁם אֶל יִשְׁבִּי דָבָר וְשָׁם דָּבָר לְפָנַי קְרִית סֶפֶר. וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר יָכָה אֶת קְרִית סֶפֶר וּלְכָדָה וְנָתַתִּי לוֹ אֶת עֶקְבָּה בְּתִי לְאִשָּׁה. וַיִּלְכְּדָה עֵתְנִיָּאל בֶּן קִנֹּז...", שכאשר בני יהודה ובראשם כלב נשיאם, נלחמו בכנענים יושבי הארץ, כשהגיעו לעיר שבאותם הימים נקראה 'קבר'²², שבעבר היה שמה 'קרית ספר', אמר כלב, שמי שיכה את 'קרית ספר' וילכדה, הוא יתן לו את בתו עקבה לאשה²³, ועתניאל כבשה.

הסדע"ר וכדלהלן הערה הבאה), זאת משום ששנה לאחר מות יהושע, כאשר כל הזקנים של הדור הקודם נפטרו, התחילו בנ"י לחטוא, והתחילו שמונת שנות השעבוד, והיות ובשנים אלו עתניאל היה השופט, למרות שעדיין לא הגיעה הישועה על ידו, אלא עסק במסירת התורה מדור דור, לכך הם נחשבים במנין שנות שיפוטו.

21. ובענין חשבון הארבעים שנה, פשטות הפסוקים הוא, שלאחר שכושן מלך על ישראל שמונה שנים, קם עתניאל להצילם, והתחילו ארבעים שנות השקט.

אך בסדר עולם רבה פרק י"ב איתא ששמונת שנות השעבוד, הם מתוך הארבעים שנים, שהארץ שקטה רק שלושים ושנים שנה. וכן הביא רש"י בשפטים י"א כ"ו בחשבון שלוש מאות השנים, וכן ביאר הרלב"ג שם ג' י"א.

22. ובלשון פרס קורין לספר דביר, וכדאיתא בע"ז כ"ד ב', "אמר רב, כמאן קרו פרסאי לספרא דביר, מהכא (יהושע ט"ו ט"ז ושפטים א' י"א), וְשָׁם דָּבָר לְפָנַי קְרִית סֶפֶר".

23. אכן, כתבו חז"ל, שכלב בשאלתו זו, שמי שיכבוש את קרית ספר, הוא יתן לו את בתו, שאל שלא כהוגן, שאילו היה כנעני או עבד או ממזר לוכדה, היה צריך ליתן לה את בתו, אך הקב"ה זימן לו את ההגון, את עתניאל. עיין תענית ד' א' ובתוס' שם, ועוד.

ואחר כך ישאל אדם חכמה מלפני הקב"ה..." (ועי"ש שהביא דרשה נוספת בבקשתו של יעבץ, שהוא על בניו ובני ביתו, והוא כעין מה שאיתא בתמורה ט"ז א').

20. שעתניאל היה השופט הראשון לאחר יהושע, כמשמעות הפסוקים (שם), וכן להדיא בסדר השופטים בסדע"ר י"ב.

וכן איתא בב"ר נ"ח ב', "(קהלת א' ה'), וַיִּרַח הַשָּׁמַיִם וַיָּבֹא הַשָּׁמַיִשׁ... עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק, הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו... עד שלא שקעה שמשו של יהושע, זרחה שמשו של עתניאל בן קנז..." שפשטות דברי המדרש הוא, שעתניאל היה השופט הראשון של ישראל, מיד לאחר יהושע.

ואין לומר שכל דברי המדרש הם רק על לידתו של עתניאל, שהיתה לפני פטירתו של יהושע, אך עד שגדל היתה תקופה של שופט אחר, וכפי דברי המדרש על רבינו שנוולד ביום שמת רבי עקיבא, שהרי שנינו בתמורה ט"ז א', שבזמן אבלו של משה, כשנשכחו אותם הלכות, החזירם עתניאל בפלפול, ומאותה העת ועד לפטירת יהושע עברו כ"ח שנה, כדאיתא בסדע"ר י"ב. אלא ודאי כוונת דברי המדרש, שעתניאל היה המנהיג והשופט מיד לאחר יהושע.

ולפי"ז אפשר לבאר מדוע שמונת שנות שלטון כושן רשעים, נמנים בארבעים שנות השקט (ע"פ

אכן, היות ופרשה זו נאמרה פעמיים, גם בספר יהושע וגם בספר שפטים, דרשו חז"ל, שאין הדברים כפשוטן, אלא המלחמה המדוברת אינה מלחמה גשמית פשוטה, אלא ענין רוחני, וכפי שבועה"ת נבאר בסמוך.

להנשא לבני הנשיא שמסר נפשו - שעתיאל אחיו של יפונה, בכיבוש קרית ספר זכה לישא את עכסה ולהנשא לאביה כלב, בנו של יפונה, שהיה נשיא ומסר נפשו במעשה המרגלים.

שעכסה²⁴ היתה בתו של כלב, ושבכיבושו זכה עתניאל לישאנה, כדלעיל, שזה היה התנאי שהציב כלב אביה למי שיכבוש את המקום, וכמפורש בפסוק (יהושע ט"ו י"ג ושפטים א' י"ג), שאכן כך היה, "וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה".

וכלב היה בנו של יפונה, כמפורש בקרא במקומות הרבה, וכגון (במדבר י"ג ו'), "למטה יהודה כלב בן יפנה".

וכלב בן יפונה היה נשיא, כמפורש בקרא שנמנה במנין הנשיאים שינחילו את ארץ ישראל (במדבר ל"ד י"ח - י"ט), "ונשיא אחד נשיא אחד ממשה תקחו לנחל את הארץ. ואלה שמות האנשים למטה יהודה כלב בן יפנה". ועיין אב"ע שמות כ"ד י"ד בפירוש הקצר.

וכלב מסר נפשו במעשה המרגלים, כדאיתא בבמד"ר ט"ז י"ד, "ויבאו עד נחל אשכול. לא רצו ליטול מפירות ארץ ישראל, אילולי כלב ששלף את הזיין וירץ לפניהם ואמר להם, אם אין אתם נוטלים, או אתם הורגים אותי, או אני הורג אתכם..." וביאור דברי המדרש, שכאשר ראה כלב שהמרגלים רואים גנאי בארץ ישראל, ולא רצו לקחת מפירותיה המיוחדים, שלף כלב כלי זינו ואמר להם וכו', הרי שמסר נפשו להריגה.

וכן כשהגיעו המרגלים אל העדה והוציאו את דיבת הארץ, כתוב (במדבר י"ג ל'), "ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נצלה ונרשנו אתה כי יכול נוכל לה", ואיתא בסוטה ל"ה א' שהסיתן בדברים, ובתחילה חשבו כולם שהוא בא לומר דברי גנאי על משה, שפתח ואמר "וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם", ואחרי ששתקו כולם, התחיל לומר בשבחו של משה, "הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו..." ודבריו אלו כנגד המרגלים וישראל ששמעו לדבריהם הרעים, היו מסירות נפש ממש, שהרי בסופו רצו בעבור זה לסוקלו, וכדכתיב (שם י"ד י'), "ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים..." וכפרש"י והאב"ע, שהכוונה על יהושע וכלב, וכביאורי המפרשים שם, שהוא מפני שדיברו בטובת הארץ.

והנה עצם הדבר שבעבורו זכה עתניאל להנשא לעכסה בתו של כלב, דרשו חז"ל²⁵ בסוטה י"א א' ובתמורה ט"ז א', שאחרי מות משה, "תשש כוחו של יהושע, ונשתכחו ממנו שלש מאות

24. ודרשו חז"ל בסוטה ובתמורה שם, "למה נקרא שמה עכסה. שכל הרואה אותה כועס על אשתו (מתוך יפיה - רש"י)".

וע"ע בתוס' תענית ד' א', שכתב אודות עכסה,

שהיה בה צניעות יתירה.

25. עיניין בכלי יקר הכותב, שעצם הדבר שפרשה זו של מעשה כיבוש קרית ספר על ידי עתניאל, נכתב בספר יהושע ונשנה בספר

חלכות, ונולדו לו שבע מאות ספיקות, ועמדו כל ישראל להורגו... אמר רבי אבהו, אף על פי כן החזיר עתניאל בן קנז מתוך פלפולו, שנאמר (יהושע ט"ו י"ז), "וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה", והיינו שזו היא קרית הספר שאותה כבש עתניאל, שבעבורה הבטיח כלב שמי שיכבשנה יקבל את עכסה בתו, כפי שאכן היה²⁶.

לזרע הגון ומיוחד זכיתי - שיפונה זכה לזרע הגון ומיוחד מכלב בנו, את חור הנביא שנהרג על קידוש השם, ואת בצלאל נכדו, שזכה להיות מבוני המשכן.

שחור היה בנו של כלב, מפורש בדה"א ב' י"ט, "ותמת צווכה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור". אלא שפשטות הפסוקים הוא שמדובר ב'כלב בן חצרון' ולא ב'כלב בן יפונה'. אלא שיעויין באב"ע שמות כ"ד י"ד בפירוש הקצר, שהוא כלב בן יפונה ולא כלב בן חצרון.

וחור היה נביא, כדאיתא בויק"ר י' ג', "...הרי הרגו את חור שהיה נביא...", וכן נמנה במנין המ"ח נביאים במגילה י"ד א'.

ונכדו של חור היה בצלאל, כמפורש בקרא (שמות ל"א ב'), "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה", ובצלאל היה מבוני המשכן והכלים, כדכתיב שם באריכות בפסוקים.

ויש דעה שכלל לא הייתי - שלכאורה הדעה הרווחת בחז"ל, שכלל לא היה אדם ששמו 'כלב בן יפונה', אלא הוא משמש ככינוי לשמו של 'כלב בן חצרון'.

שדעת חז"ל שכלב בן יפונה הוא כלב בן חצרון, כדאיתא בסוטה י"א ב', תמורה ט"ז א' ועוד הרבה, שהגמ' מביאה את הפסוק בדה"א (א' ב' י"ח), "וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה", ומקשה הגמ', וכי כלב בן חצרון הוא, הרי הוא בנו של יפונה, כדכתיב (במדבר י"ג ו'), "כלב בן יפנה". ומתרצת הגמ', שלעולם כלב אכן היה בנו של חצרון, אלא שנקרא גם 'בן יפונה', שנדרש בשמו "בן שפנה מעצת מרגלים" (ע"פ פרש"י).

נמצא שלפי דעה זו, לא היה כלל בעולם אדם ששמו יפונה שהיה אביו של כלב.

שפטים, ללמדך את הדרש שבזה, שמדובר על החזרת ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה וכפי שביארנו בס"ד.

26. וכבר הקשו התוס' בכמה דוכתי, וכגון בתענית ד' א', שהגמ' מונה את השלושה שלא שאלו כהוגן, ולכאורה ניתן גם להקשות כך על כלב, איך לא חשש שמא הכובש יהיה ממזר

או פסול.

אלא לפי האמור שמדובר בדבר רוחני, בזה לא היה לכלב מקום לחשש שיהיה איזה עבד או פסול שיוכל להחזיר את ההלכות, לכן לא חשש.

ובתוס' שם ביארו, שהיות ועכסה היתה צנועה יתירה, כלב סמך שזכותה וזכותו יעמדו לה, שהרי אין מזווגין לאדם אלא לפי מעשיו, כפי שאכן היה.

כתב, "וכבר כתבו המפרשים, כי קנו הוא היה אבי אביהן, ומתיחסים אליו, כמו שאמר גם כן **כלב הקניז',** והיו א"כ שניהם אחים מאב ומאם", ועולה מדבריו חידוש עצום, שכלב היה בנו של יפונה, ואף עתניאל היה בנו של יפונה, ויפונה היה בנו של קנו. ולכך כולם התייחסו אחריו.

וע"ע במלבי"ם בדהי"א ד' י"ג, שכתב בדרך מחודשת, "ולפי דעתי לישר פשטות הכתובים ולהסיר כל לחץ שנלחצו המפרשים, נראה שמן אשחור יצא קנו הראשון והוא הוליד את יפונה, שע"כ נקרא (במדבר לב י"ב) כלב בן יפונה הקניז', ר"ל שיפונה היה בן קנו, ויפונה הוליד שני בנים, קנו וכלב, וע"כ אמר (יהושע ט"ו י"ז) וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב, ר"ל שקנו אבי עתניאל היה אחי כלב, וכ"ז לא היה צריך לספרנו להזכיר, כי ידענו זאת מספר התורה וס' יהושע, והתחיל לבאר בני האחים קנו וכלב, שבני קנו (בן יפונה) היו עתניאל ושריה, ובני עתניאל היו חתת ומעונתי... ושריה (בן השני של קנו) הוליד את יואב שממנו יצאו בני גיא חרשים...". וממשיך המלבי"ם ע"פ דרכו זו לבאר גם את פסוק ט"ו, "עתה חושב בני כלב אחי קנו בן השני של יפונה, והיה לו בנים מארבע נשים, הבנים מאשתו הראשונה (שלא הזכיר שמה), היו עירו אלה ונעם, ובני אלה היה שמו וקנו...".

אכן שלפי דעות הללו יש לבאר כמה ענינים אודות כלב, שאם כלב היה בנו של חצרון, מדוע הוא נקרא הקניז', כדכתיב (במדבר ל"ב י"ב), "בלתי כלב בן יפונה הקניז'...", וכנהנה רבות. זאת ועוד, שמצאנו כמה פעמים שנכתב שהיה כלב אחיו של עתניאל בן קנו, א"כ לכאורה או שאף עתניאל הוא בנו של חצרון, או שכלב הוא בנו של קנו.

אלא ביארו חז"ל, שחצרון נשא אשה וילדה לו את כלב, ואחר שמת²⁷ חצרון, נישאה לקנו וילדה את עתניאל, וקנו גידל את כלב, נמצא שקנו היה חורגו של כלב, ועל כן כלב נקרא הקניז', וכן עתניאל היה אחיו מאם, ומשום הכי נכתב בפסוקים עליו 'אחי כלב'. מוסיפה הגמ' וכותבת (ע"פ גירסת הב"ח אות ה', וכן משמע ברש"י שם וכדלהלן), "דיקא נמי דכתיב בן יפונה הקניז', ולא כתיב בן קנו, ש"מ (ופרש"י, דיקא נמי, דכלב לאו בן קנו הוא, דכתיב בדוכתא אחריתי כלב בן יפונה הקניז', ולא כתיב בן קנו, אלמא גידלו קנו ולא ילדו)".

ולפי ביאור דברי חז"ל הללו, שכלב היה אחיו של עתניאל רק מאם ולא מאב, מובנת השאלה מדוע כלב לא נמנה בין בני קנו, שבספר דה"י (א' ד' י"ג), כשנמנים בני קנו, מזכירים רק עתניאל ושריה, דכתיב, "ובני קנו עתניאל ושריה ובני עתניאל חתת", זאת משום שכלב לא היה כלל בנו, אלא רק בן אשתו, ולכך לא נמנה²⁸.

ויעוין ברד"ק (יהושע ט"ו י"ז), שכתב, שיתכן לפרש, שכלב ועתניאל היו אחים מאב ואם, ואביהם נקרא בשני שמות, 'יפונה' ו'קנו', "כי הרבה נמצאים שתי שמות לאדם אחד", וכע"ז כתב באברבנאל.

ועוד ביאר שם בדרך נוספת, "והנכון אצלי עוד, כי קנו היה שם ראש המשפחה, והתייחסו בני המשפחה אליו, ובאמרו הקניז' או בן קנו, הכל אחד. כי רחוק הוא ליחס האדם לבעל אמו, כי אפילו למשפחת האם לא מצאנו שיתיחס האדם, כי אם לבית אבותיו...". ובאברבנאל שם

27. כן כתב במהר"י קרא ביהושע ט"ו י"ז, "מת חצרון ונשאה קנו לאמו של כלב והוליד את עתניאל".

28. אכן עדיין צ"ב השינוי בין הפסוק בספר יהושע לספר שפטים, שבספר יהושע כתוב, "וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב", ואילו בספר שפטים כתוב, "וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב הקטן ממנו", ומה בא הנביא ללמדינו בהוספת תיבות 'הקטן ממנו'.

ומצאתי ב'כלי יקר' בשפטים שנתקשה בדבר, וביאר, שהרי חז"ל דרשו פרשה זו על ההלכות שנשתכחו באבולו של משה, שהחזיר עתניאל בפלפולו, אלא שבהשנות הפרשה פעמיים, ללמדינו בא, שמלבד גדולתו העצומה של עתניאל בתורה, שהחזיר את ההלכות בפלפולו, גם היתה בו גבורה של מלחמה שלכד את קרית ספר.

ולפי"ז הוא מפרש, שמה שכתוב בספר יהושע הוא על ההלכות שנשתכחו בימי אבולו של משה, ועל כן אין כלל נפק"מ אם עתניאל היה אחיו הצעיר או המבוגר של כלב, "כי לענין החכמה, אין מן התימא שהקטן ידע וישיב בחכמה מהגדול ממנו במנין, כי יש קנקן חדש מלא ישן". ואילו מה שכתוב בספר שפטים, הוא על הכיבוש של העיר קרית ספר, ועל כך כותב הנביא שהיה בזה דבר פלא, שלמרות שהיה אחיו הקטן, שלא נסה לצאת ולבא למלחמה, בכל זאת ה' היה בעזרו וניצח במלחמה.

ועיי"ש עוד שהוסיף וביאר אף את החילוקים הנוספים שבין הפרשיות, לפי דרכו זו.

עוד כתב הכלי יקר שם לבאר, כוונת הפסוק 'הקטן ממנו', מהו ה'ממנו', וזאת ע"פ מה שהבאנו לעיל שהיה להם אח נוסף ושמו שמעון, שעתניאל רק היה קטן מכלב, אבל גדול משמעון, ששמעון היה צעיר האחים.